

Erik Hägglund – fotografen och hantverkaren från Rökiö i Vörå.

Vid årsskiftet 1998-1999 återfördes en unik fotosamling till hemtrakterna i Österbotten, inte ända hem, men nästan. Samlingen, som donerades till Folkkultursarkivet vid Svenska litteratursällskapet i Helsingfors år 1972 och där tillvaratogs av de framsynta etnologerna och arkivarierna Bo Lönnqvist och Ivar Nordlund, hade skapats av fotograf Erik Hägglund i Vörå. Den består av uppskattningsvis 40 000 glasnegativ. Nu utgör den en del av det material som uppbevaras vid Österbottens traditionsarkiv i Vasa. Traditionsarkivet är en avdelning inom Folkkultursarkivet och är geografiskt beläget ca 40 km från den ort där samlingen har uppstått. Det speciella med Erik Hägglunds fotosamling är att den tidsmässigt omspannar ett halvt sekel. Också på grund av sin numerära omfattning dokumenterar den livet på den österbottniska landsbygden på ett unikt sätt. I arkivets verksamhetsplan ingår att skanna, identifiera och införa glasnegativen i en bild databas. Vid utgången av år 2006 innehöll databasen uppgifter om närmare 18 000 negativ. Summerat med det vid Folkkultursarkivet skannade materialet, närmar sig de i databaserna inmatade bilderna 22 000. Samlingens omfattning har lett till en sällning av materialet under år 2007, vilket innebär att endel motiv inte skannas utan endast införs i en databas med tillgängliga uppgifter.

Erik Hägglund föddes år 1884 som yngst i en syskonskara om fyra pojkar i byn Rökiö i Vörå socken på den österbottniska

landsbygden. Föräldrarna arbetade utanför hemmet och fadern avled medan Erik ännu var i skolåldern. Familjens hem förstördes i en stor brand som drabbade byn år 1896, då Erik var 11 år gammal. Som så många andra österbottniska ungdomar for Erik och två av hans bröder, Matts och Johannes, till Sverige för att säsongarbeta vintertid. Arbetsresorna företogs av skriftskolgångna ungdomar, så sannolikt hade Erik åtminstone fyllt 17 år då han for iväg första gången. Några säkra uppgifter om året har inte påträffats.

I Härnösand arbetade bröderna som byggnadsmålare och Erik gick i målarlära. Under lärotiden kom han att utföra målningensarbeten på en fotografiateljé och fick på så vis inblick i fondmåleri och fotografiering. Hans intresse för fotokonst väcktes, vilket senare kom att bli avgörande för hans yrkesval. Då arbetsresorna till Härnösand var över återvände Erik till Vörå och fortsatte att arbeta som byggnadsmålare. Vid sidan om började han göra upp planer för att kunna utbilda sig till fotograf och kom genom sitt arbete i kontakt med Roines fotografiateljé i Vasa. Roine upptäckte hans intresse för fotokonsten och erbjöd honom en praktikplats i ateljén.

I Vasa var konkurrensen mellan fotograferna stor och för Roines del slutade det med konkurs. Erik hade hunnit lära sig grunderna i yrket men var tvungen att återvända till Vörå, där han återupptog sitt arbete som byggnadsmålare. I maj år 1910, vid 25 års ålder, började han fotografera

vöråbor på fritiden och byggde ett enkelt brädskjul i centrum av Rökiö by, den första ateljén. Han hade ingen ekonomisk möjlighet att investera i någon annan utrustning än ett objektiv för 35 mark. Kamerahuset, stativ och övrig utrustning tillverkade han själv. Enligt hans söner var det ett utmärkande drag hos Erik under alla hans yrkesverksamma år som fotograf, att inte köpa något som han själv kunde tillverka. Efter att ha tagit emot kunder i skjulet i två års tid, kunde han flytta verksamheten till vinden av det boningshus han under tiden hade uppfört i samma by. Det nya boningshuset var placerat intill landsvägen, centralt beläget och lättillgängligt för kunderna.

Mångsysslaren Erik Hägglund arbetade som verksam fotograf mellan åren 1910 och 1962. För utkomstens skull arbetade han vid sidan av fotograferingen huvudsakligen som snickare och målare. Han var en ofta anlitaad kistmålare som både kopierade gamla mönster och skapade nya. När det var fråga om att få fram äldre mönster från bygden var han känd för att vara

mycket omsorgsfull och noggrann, såväl med formen som färgsättningen. Ofta anlätades Erik Hägglund också för textningsarbeten och skylttillverkning, något som han hade lärt sig under sin tid som målarlärling i Härnösand. I det fotomuseum som hans son Paul tillsammans med bybor har skapat i hembyn i Vörå, baserat på faderns fotografiska utrustning, finns en firmaskylt bevarad som visar på både konstfärdighet och yrkesskicklighet. Skyltmåleriet var avancerade arbeten, målade på glas med både matterat och blankt guld. En omtyckt väggdekoration var bonader med textade verser på svart satintyg.

Under många år anlätades han även att texta kransband till begravningar och andra uppvaktningar. Att han var en erkänd målare även utanför den ordinära kundkretsen framgår av att han fick i uppdrag att dekorera Vörå kyrkas dörr och klockstapel med textade deviser, de första som möter besökare på väg in i kyrkan. Han restaurerade även möbler och tillverkade empirespeglar enligt äldre förlagor, något som har levt vidare genom andra hantverkare i bygden.

Bild 1: Första sittningen i brädskjulet 1.5.1910. Fotograf: Erik Hägglund 1910. Erik Hägglunds fotosamling, Vörå. ÖTA 135.

Bild 2: Två kosacker i ateljén fotograferade av Anna Hägglund år 1917. Erik Hägglunds fotosamling, Vörå. ÖTA 135.

Tillverkningen av speglar förde med sig att han även fungerade som något av en glas-mästare och skar ut speglar och glas enligt kundernas önskemål.

Fotografyrket medförde också inramningar av förstoringar och i samband med det tillverkning av ramar, ofta smyckade med bladguld. Endel av förstoringarna blev eftertraktade gåvor som antingen beställdes av eller köptes som gåvor åt emigranter. Speciellt omtyckt var en inramad kolorerad förstoring av Vörå kyrka.

Ett återkommande motiv för både förstoringar, kolorering och tavlor var kundens hemgård. Erik färglade inte enbart fotografier utan målade även tavlor. Han delade upp arbetsåret i olika perioder så att våren, sommaren och hösten mestadels ägnades åt fotografyrket, medan övriga hantverk utfördes under vinterhalvåret. Möjligen hade hans kunder från början vant sig vid att han arbetade med fotografering under den varma årstiden, en indelning av arbetsåret han i början av sin karriär hade varit tvungen att välja på grund av att det var omöjligt att använda den oisolerade ateljén under kallare årstider.

Bygdefotograf eller ateljéfotograf?

Forskaren Hannu Sinisalo har i sina undersökningar om finländska landsbygdsfotografer från 1800-talets slut till medlet av 1900-talet delat in dem enligt ett klassificeringssystem utgående från basen av deras verksamhetsformer. Klassificeringen utgår bl.a. från graden av yrkesmässig verksamhet, fotograferingsmiljö, kundunderlag, spontanitet, realism och geografiskt verksamhetsfält hos fotograferna. De fyra huvudgrupper Sinisalo undersöker är amatörfotografer, bygdefotografer, kringresande fotografer och ateljéfotografer. Ofta kombinerades två eller flera komponenter från de olika huvudgrupperna i fotografernas verksamhet. Sinisalo hävdar inte att hans klassificeringsmodell är helt utslagsgivande gällande de olika kategorierna, men den kan ändå visa på huvudstråk i fotografernas verksamhet och vardag. Den verksamhet Erik Hägglund bedrev passar in på samtliga huvudgrupper, vilket är beaktansvärt med tanke på att han inte verkade enbart som fotograf.

Sinisalos klassificering är följande:

	Amatörfotograf	Bygdefotograf	Kringresande fotograf	Ateljéfotograf
Yrkesverksamhet	ingen	partiell	huvudsyssla	huvudsyssla
Verksamhetsfält	egen omgivning	hembyn/grannbyar	grannsocknar	ateljén
Fotograferingsmiljö	egen omgivning	egen/kundens miljö	kundens miljö	ateljémiljö
Initiativtagare	fotografen	kund/fotograf	fotograf/kund	kund
Grad av spontanitet	spontan	tillrättalagd	tillrättalagd	tillrättalagd
Förtrogenhet med motivet	bekanta	mestadels bekanta	sällan bekanta	sällan bekanta
Realism	realistisk	mestadels realistisk	mestadels realistisk	illusorisk
Komposition	fri	planerad	planerad	planerad
Utrustning	enkelt	bälgekamera	bälgekamera	ateljékamera
Bildanvändare	fotografen	kunden/fotografen	kunden/fotografen	kunden

Hannu Sinisalo, 1995.

Fri övers. Meta Sahlström, 2007.

De första åren som egen företagare

Erik Häggglunds vidd och bredd som fotograf har omtalats av hans svärson, John Fors, i en artikel där han poängterar att Erik var mån om att ständigt förkovra sig genom studier och praktik på egen hand, men också genom att delta i kurser, utställningar och fototävlingar. Erik ansågs ha en säker blick för det konstnärliga utformandet och det karakteristiska i motivet, vilket även kommer till synes i de landskapsmotiv och den byggnadsdokumentering hans fotosamling innehåller.

Hur många fotografier han tog under sitt första ateljéår 1910-1911 finns det inga säkra uppgifter om. I och med att alla glasnegativ ännu inte är identifierade eller fastställda enligt årtal, kan man endast få en inblick i kundkretsen genom de negativ som skannats från den första tiden. Enligt anteckningar i Erik Häggglunds fotomuseum i Rökiö framgår det att den första sittningen i ateljén skedde 1 maj år 1910. Motivet var två finsktalande skomakare från Rosengrens skofabrik i grannbyn Ko-

skeby. På baksidan av det första positivet finns nedtecknad information om personernas namn, språk, yrke och arbetsplats samt uppgifter om prissättningen. Ett provkort kostade 2 mark och efterbeställningar 50 penni styck. Uppgifter om kundernas språk återkommer inte på senare tagna fotografier. Möjligen ansåg Erik det vara anmärkningsvärt att de första kunderna talade ett språk han inte själv använde till vardags. Andra som lät sig avporträtteras i ateljén bland de allra första, var en grupp spelmän, ett förlovningspar, en bankdirektörsfamilj, fotografens hustru Anna, två emigrantpar, en grupp bondsöner och tre lekande småpojkar. Alla dessa var hemma från Rökiö eller grannbyarna. Bland de första bilderna finns också ett skolfoto från Koskeby folkskola. Skoleleverna i grannbyn är uppställda utanför skolhuset och har således fått besök av fotografen. Från år 1911 finns även vöråapotekarens gård dokumenterad, en stor byggnad som är fotograferad från landsvägen någon gång under den varma årstiden. De personer som är fotograferade

Bild 3: "Jag kan ju passa på och ta en bild, när jag nu råkar cykla förbi". Fotograf: Erik Häggglund 1921. Erik Häggglunds fotosamling, Vörå. ÖTA 135.

i ateljén sitter eller står framför en målad fond av en interiör bestående av ett högt skåp och ett fönster. Skolbarnens fond består av skolhusets fasad. Från år 1911 finns också en äldre kvinna avporträtterad utomhus i helfigur framför ett vitt lakan som har fått agera bakgrundsfond, en illusion om att fotografiet kunde ha tagits i ateljén trots att det troligen är fotograferat utanför Rökiö by. Redan från början sökte sig Erik Hägglund således utanför sin ateljé för att dokumentera sin omgivning.

Motiv och kunder

En genomgång av det skannade fotomaterialet visar att Hägglund hade en stor kundkrets som sträckte sig långt utanför den egna byn. Det geografiska området sträcker sig från Kvevlax i söder till Nykarleby i norr, ett område som är närmare 80 kilometer långt och 30 kilometer brett.

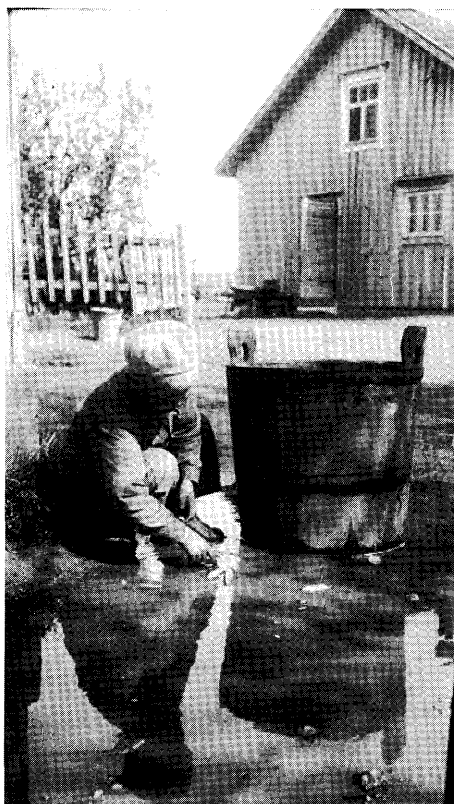

Bild 4: Tidlös lek på gården fångad av Erik Hägglund. Erik Hägglunds fotosamling, Vörå. ÖTA 135.

Utöver det finns en serie postkort från bl.a. Närpes. Vanligtvis rörde han sig med cykel i bygderna, med kameran på styrstången och stativet fastsurrat på pakethållaren. Om tiden blev knapp och cykelfärderna utsträckte sig långt hemifrån övernattade han på orten och fortsatte nästa dag.

Under färderna passade han samtidigt på att dokumentera vyer, gårdar och byggnader längs vägen. Han dokumenterade livets högtider och årets festseder, vid sidan om föremål, vyer, byggnadsbestånd och folk i arbete och vardagsgöromål. Bilderna var dels beställningsarbeten dels ett uttryck för ett brinnande intresse för att bevara händelser och miljöer för eftervärlden. Han anlätades av professorerna Jakob Tegengren och Gabriel Nikander vid Åbo Akademi och levererade bildmaterial för artiklar som tarvade illustrationer. Bland de beställningar han fick av Tegengren återfinns fotografier av de under senare tid omdiskuterade arkeologiska utgrävningarna i Vörå. Historikern K.V. Åkerblom har även flitigt anlitat Erik Hägglund för det fotografiska bildmaterialet i sina sockenhistoriker, både i Vörå och i grannsocknarna.

Merparten av bilderna i samlingen består av ateljéporträtt i halv- eller helfigur. I ateljén fanns olika fonder som Erik hade tillverkat och framför dem placerades såväl kunder som statusföremål som skulle fotograferas. Det var vanligt att den nya blänkande cykeln fotograferades i ateljén framför en fond med luftiga gardiner eller strandvyer i stället för utomhus, ett val kunden gjorde. En betydande del av motiven är tagna i vitt skilda vardagssituationer i vilka han har fångat människor i arbete och fritid, barn och ungdomar upptagna av lekar och upptåg, sanatoriepatienter verksamma med olika göromål osv., vilket förstärker och fördjupar samlingens värde som dokument för eftervärlden.

Gruppfotografier

En stor del av årligen återkommande beställningar var fotografering av grupper. En gång per år skulle alla folkskolelever i Vörå med omnejd avporträtteras, likaså årskullarna vid Vörå folkhögskola. En annan grupp som regelbundet förevigades var konfirmander. Under femtio års tid fotograferade Erik Hägglund socknens alla konfirmander både på väg till kyrkan och inne i kyrkan, först alla tillsammans, därefter grupperade byavis och sist det enskilda personliga skriftskolkortet som beställdes för att ges åt släkt och vänner. Därutöver beställdes även inramning för konfirmationsbeviset.

På midsommardagen var det konfirmation i kyrkorna i Vörå, Maxmo och Oravais. Erik Hägglund cyklade både till Oravais och Maxmo, samma dag som han också fotograferade konfirmanderna i Vörå. Han blev en så kännspek syn på sina konfirmationsfärder att det i norra Vörå sades att "nu först vet man att det är midsommar, när man ser Hägglund komma cyklande

med stativet på pakethållaren". Förutom att konfirmationskortet hade ett speciellt värde för konfirmanderna som dokumentation av en övergångsrit, innebar de också en säker inkomst för fotografen, något som i Erik Hägglunds fall möjliggjorde fortsatt fotografering. Vanligtvis fylldes månaden efter midsommaren med beställningar av konfirmationsfotografier, såväl inramade som uppförstorade. Bröllop, kalas och föreningssammankomster var andra tillfällen som resulterade i gruppfotografier, med många åtföljande beställningar. Förutom att dessa traditoner dokumenterades som företeelser, utgjorde de viktiga manifestationer för befrämjandet av den lokala identiteten.

Arbetsmiljön i familjeföretaget

Erik Hägglund hade efter 1912 sin fotografiateljé inrymd i familjens boningshus, vilket påverkade arbetstiderna och familjens sociala liv. "Om någon bekant kom och ville bli fotograferad, så kom de ner på kaffe efteråt. Det var en jämn ström, men

Bild 5: Skolflickor i Vörå, årsmodell 1927. Fotograf: Erik Hägglund 1927. Erik Hägglunds fotosamling, Vörå. ÖTA 135.

det var något man växte upp med och blev van vid. Det var just inget privatliv. Kunderna kunde komma när som helst och på söndagarna var det riktig ruljans. De kom oftast efter gudstjänsten då de var lediga. Att vi inte fick ledigt, var det nog ingen som tänkte på”. Familjemedlemmarna, som bestod av hustrun Anna, sönerna Felix, Einar, Karl och Paul samt döttrarna Alma och Elin, blev tidigt involverade i Eriks arbete som fotograf. I en intervju med sönerna Karl och Paul framkommer det att arbetsprocessen var dryg och bestod av hantverk från början till slut. ”Vattnet hade vi i olika sköljbunkar. Det var emaljerade plåtbunkar och de hade inte rum på diskbänken i köket, så de måste placeras på golvet. Bilderna skulle sköljas i åtta vatten och rinna av emellan. Vattnet skulle hinkas upp från brunnen och under heta somrar måste det kylas ner i dubbla skålar med is från mejeriet. Det här upprepades varje kväll och vi hade bilder i tre bunkar, en litet större än de andra”. När glasplåtarna skulle sköljas, torkas och pressas hjälpte barnen till. Andra uppgifter som anförtroddes bar-

Bild 6: "Nyförvären visas upp och kragarna är på plats". Fotograf: Erik Hägglund 1915-1916. Erik Hägglunds fotosamling, Vörå. ÖTA 135.

nen vid unga år var att torka och pressa glasplåtarna och förse dem med skyddspapper. De bistod också vid tillverkning av ramar. Alla barn, utom Felix (1912-1922), fick under sina uppväxt- och ungdomsår praktisk undervisning i fotografering och målning, vilket blev avgörande för deras yrkesval. Karl och Paul blev yrkesfotografer, Alma både fotograferade och retuscherade, Elin arbetade mest med retuschering och Einar utbildade sig till målare, faderns första yrke. Även hustrun Anna lärde sig fotografera, framkalla och kopiera och hade ansvar för produktionen under de tider Erik var ute i krigstjänst.

Negativets väg till bild databasen

Erik Häggglunds samling är en samling av nationell betydelse och det är av stor vikt att en så stor del av glasnegativen som möjligt förses med uppgifter om tid, rum och motiv. När samlingen överfördes från Folkkultursarkivet till traditionsarkivet vid årsskiftet 1998-1999, hade den genomgått en grov indelning enligt årtal och placerats i arkivlådor. Mellan åren 1972 och 1999 hade 3800 glasnegativ skannats och införts i en bild databas vid Folkkultursarkivet i Helsingfors. Uppgifter om bilderna hade erhållits vid fyra större identifieringstillfällen som hade anordnats i Vörå under årens lopp. Ofta kunde man identifiera upp till femtio procent av de utställda bilderna. Efter att samlingen kommit till Vasa, inleddes ett samarbete angående identifiering av motiven med äldre vöråbor. Från och med hösten 1999 till våren 2007 har arkivet hållit i genomsnitt sju identifieringstillfällen per år i Vörå. Utöver träffarna i Vörå, har arkivpersonalen även ordnat identifieringstillfällen i Maxmo, Oravais, Härmä och Vasa. Till dessa identifieringstillfällen har varje negativ erhållit ett eget signum varefter de har skannats och skrivits ut på vanligt papper, med de uppgifter som eventuellt finns antecknade på respektive

negativ eller skyddspapper. Eventuella uppgifter på negativet är beställarens namn och årtalet då plåten tagits. Trots att identifierarna ibland inte kan koppla ihop beställaren med motivet, ges en fingervisning om var bilden är tagen och vem som varit engagerad i beställningen, vilket förhoppningsvis kan leda till relevant information. Efter det att papperskopiorna har försetts med uppgifter, införs dessa data i bildtabasen tillsammans med motivet, eller en länk till detsamma.

Erik Hägglund var noga med att fånga det konstnärliga i motivet, samtidigt som bilderna vittnar om ett stort intresse för kulturhistorisk dokumentation. Hans negativsamlings är en 50-års kavalkad över samhällsutvecklingen i Vörå med omnejd, ett unikt material som vi med säkerhet kommer att ha anledning att återkomma till.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Källor

HELSINGFORS

Svenska litteratursällskapet i Finland, Folkkultursarkivet
SLS 865 "Erik Hägglund". 1972.

VASA

Svenska litteratursällskapet i Finland, Österbottens traditionsarkiv

ÖTA 135 "Erik Hägglund, fotosamling". 1998.

ÖTA 154 "Erik Hägglunds verksamhet som fotograf".
Meta Sahlström. 1999.

Litteratur

Fors, John 1984: *Han fångade livet på en plåt*. Rågens Rike, Vörå. s. 42-51

Sahlström, Meta 2000: *Erik Hägglund, porträttmakaren från Vörå*. Jakobstads tidning

8.12.2000

Sinisalo, Hannu 1995: *Kyläkuvaajien otokset kulttuurin kuvastajina. I: Kuva, teksti ja kulttuurinen näkeminen*, toim. A.Tuomisto/ H.Uusikylä. SKS. Tietolipas 141,

Helsinki, s. 62-87

SUMMARY

In 1972, Folkkultursarkivet as part of the Society of Swedish Literature in Finland received a unique donation: a personal collection of photographs by Erik Hägglund (1884-1962) from Vörå, Ostrobothnia. The collection consists of 40 000 glass negatives and covers half a century. Due to its incredible size, the collection documents the life on the countryside in Ostrobothnia in a unique way. At the turn of the new year 1998/1999, the collection was transferred to Ostrobothnian Archives of Traditional Culture in Vasa, 40 km south of Vörå. The archives plan to scan, identify and transfer the glass negatives into an image data base.

Erik Hägglund was born in 1884 in the village of Rökiö, Vörå on the countryside in Ostrobothnia. The parents worked outside the home and his father passed away when he was still in school. The family's home was destroyed in a great fire that struck the village in 1896. Like many other youngsters from the region, Erik and two of his brothers left for Sweden to do seasonal work over the winter. They worked as constructional painters and Erik was a painter's apprentice. During the time of his apprentice, he conducted various painting jobs at a photographer's studio where he developed an interest in the art of photography. In May 1910, at the age of 25, he started taking pictures of the villagers in Vörå during his spare time and built a simple wood cabin at the centre of Rökiö village: his first studio. He did not have the financial means to invest in any other type of equipment besides a camera lens for 35 marks. The camera body, the stand and all other equipment he made himself. He never bought anything he could make himself. He worked as a photographer from 1910 to 1962 and also worked as a carpenter, painter and glazier. He was considered a very skilful craftsman.

Erik Hägglund was particular about constantly improving his knowledge base by studying and carrying out practical work on his own, but also by participating in courses, exhibitions and photo contests. He was thought of to have a good eye for the artistic shaping of the motifs and its characteristics. Hägglund had a great circle of customers far beyond his own village. During his traveling to other villages, he documented the sights, farms and buildings along the way. He documented the highlights of life and the year's festivities, buildings and people at work and in everyday chores. The photographs were both commissioned work as well as an expression for a great interest in the cultural environment. His photographs were often used to illustrate articles and historical accounts over the parishes.

Erik Hägglund had his studio located inside the family house from 1912 and onwards, which affected the working hours and the family's social life. The whole family was involved in the production of the

photographs. The pictures are for the most part full-length or half-length studio portraits often photographed with certain symbols of status like the newly bought bike. A significant part of the motives are people at work and in their spare time, children and adolescents busy playing or making mischief, and patients at sanitariums doing different chores, which reinforces and deepens the collection's value for future generations. His collection has a national value and it is highly important that the glass negatives are

provided with information on time, space and motif. In 2006, close to 18 000 photographs had been scanned into an image data base at Archives of Traditional Culture. Erik Häggfjund was careful to capture the artistic part of the motifs, but at the same time, the motifs tell of a great interest in cultural history documentation. His collection of glass negatives is a 50 year cavalcade of the societal development in Vörå and its surrounding region, a unique material that we most likely will have a reason to return to.